

Nā Ana Mākau ‘Ōlelo - Papa 7

Ke Kumuhana	Ka Mākau	Ka Helu	Ke Ana	Ka Ho‘ākāka
Ka ‘Ōlelo	Ka ‘Ōlelo Walewaha (1.1)	7-8.O.1 (Ka Pane Piha)	Ho‘opuka ‘ia ka ‘ōlelo, a) e alaka‘i pono ai iā ha‘i i kekahi hana nāna e hana e) e hō‘ike le‘a ai i ka pō‘aiapili ma ka ‘ōlelo uluwale i) e wehewehe ai i kekahi kumuhana me ka ho‘ohana ‘ana i nā la‘ana e kāko‘o ai i kona mana‘o o) e pono ai ke kūkā kama‘ilio	
		7-8.O.2 (Ka Ha‘i‘ōlelo)	Ha‘i‘ōlelo ma mua o ke anaina e pili i kekahi kumuhana i hā‘awi ‘ia iā ia me ke kahe kūpono o ka ‘ōlelo.	He ha‘i‘ōlelo uluwale paha, a i ‘ole he ha‘i‘ōlelo me ka ho‘ohana ‘ana paha i hō‘ike‘ike ‘enehana e kōkua ai i kāna mea e ha‘i‘ōlelo ana
		7-8.O.3 (Ka Ha‘i‘ōlelo)	Ho‘okomo ‘ia ka ‘ōlelo no‘eau ma kahi kūpono.	E maopopo i ka haumāna ka mana‘o nui o ka ‘ōlelo no‘eau/kaona i hiki iā ia ke ho‘ohana ma kona ‘ōlelo ‘ana ma kahi kūpono.
	Ka Ho‘omaopopo (1.2)	7-8.O.4 (Ka Ho‘olohe)	Kālailai ka haumāna i nā mea āna i ‘a‘apo mai ai mai nā kūmole i lohe ‘ia.	Pili kēia i ka hiki i ka haumana ke hō‘ulu‘ulu i ka mana‘o nui o kekahi ‘ōlelo i ‘ōlelo ‘ia mai a palapala i ka ‘ōlelo a kekahi (mānaleo, nīnauele, a pēlā aku) i ho‘opa‘a ‘ia ma ka lola. Pili pū kēia ana i ke kālailai ‘ana i ke kuana‘ike a me nā mana‘o o ka mea ha‘i‘ōlelo (a me nā ‘ike e kāko‘o ai i ia mau mana‘o)

		7-8.O.5 (Ka Loina 'Ōlelo)	Maopopo ka loina ku'una o kāna i lohe ai a helu 'ia me ka wehewehena.	
Ke Mele/ Oli	Ke Kālailai Mele/Oli (2.1)	7-8.MO.1 (Ka 'Ikena Mele/Oli)	Kālailai i ka ha'awina a me ka mana'o nui o kekahi mele a) me ka ho'ohālikelike pū 'ana i nā mele 'ē a'e i pa'a 'ē iā ia. e) me ka wae/wehewehe 'ana i ka pō'aiapili kūpono e ho'ohana 'ia ai ke mele o) ma o ke kuhi 'ana i ka mana'o o ke kaona i 'ike 'ia ma nā mele	
		7-8.MO.2 (Ka 'Ikena Mele/Oli)	Ho'ohālikelike a kālailai 'ia ho'i nā mele Hawai'i o nā 'ano like 'ole me ke kālele pū 'ana i nā loina ku'una o ke mele.	'Ike ka haumāna i nā 'ano 'oko'a o ke mele/oli (mele wahi pana, mele inoa, kānaena, ke ki'ina leo, a pēlā aku) a me nā hi'ohi'ona o ia mau 'ano mele.
		7-8.MO.3 (Ka 'Ikena Mele/Oli)	Ho'ohālikelike 'ia ke mele i lohe 'ia me ka mea i kākau 'ia.	Pili kēia i ka hiki i ka haumāna ke 'ike (i ke 'ano e 'oko'a ai ke mele ma ka lohe 'ana a me ka heluhelu wale 'ana i nā hua 'ōlelo) i ka 'oko'a o ke mele ke lohe 'ia ma kahi o ka heluhelu wale 'ana i nā hua 'ōlelo (he la'ana: 'oi ai hiki nō paha ke no'ono'o 'ia he mele "hau'oli" ke 'ano ma ka lohe 'ana eia na'e, he kumuhana kaumaha nō paha)
	Nā 'Ano Kākau (3.1)	7.K.1 (Ka Palapala Mo'olelo)	E kākau i mo'olelo: a) e hō'ike ana i ke 'ano a me ka hana o ka mea nona ka mo'olelo e) e hō'ike ana i mau ha'awina a nā hāme'e 'oko'a i a'o mai ai i) me ka ho'ohana 'ana i nā 'ano hi'ohi'ona mo'olelo like 'ole ma ke ka'ina kūpono o) e kahe maika'i ana mai kinohi a i ka pau 'ana u) me ka lō'ihī kūpono no kēia pae makahiki	
		7.K.2 (Ka Palapala Wehewehe)	Kālailai 'ia nā mana'o nui o kekahi kumuhana i mōakāka ka waiwai o nā ha'awina i a'o mai ai.	E kākau me ka hō'ike 'ana i kekahi ka'ina hanana mo'olelo e kāko'o ai i ke kumuhana o ka mo'olelo. Pili kēia

Ke Kākau				i ka unuhi ‘ana i nā mana‘o/ hanana nui o ka mo‘olelo, nā ha‘awina o nā hāme‘e i a‘o mai ai, a me ke kahe kūpono ‘ana o nā hanana mo‘olelo e ho‘onohonoho ‘ia ai ma ke ka‘ina kūpono.
		7.K.3 (Ka Palapala Kūpale Mana‘o)	Ho‘onohonoho a wehewehe mōakāka ‘ia ka mana‘o me ke kāko‘o piha ‘ia ‘ana ona a) me ka ho‘ohana ‘ana i mau la‘ana mai kekahi mau kūmole ‘oko‘a mai e) me ke kālailai ‘ana i ke ‘ano o kekahi mea i ‘imi noi‘i ‘ia (me ka ho‘ohālikelike ho‘i i nā ‘ao‘ao ‘ēko‘a) i) me ka ho‘ohana ‘ana i ka ‘enehana e kāko‘o ai i kona mana‘o (he pōkāmāna, he wikiō, a pēlā aku)	E kākau me ka hiki ke ‘apo ma‘alahi ‘ia ka mana‘o. E ho‘ohana ‘ia 4-5 a ‘oi la‘ana e wehewehe ai a e kāko‘o ai i ko ka haumana mana‘o kākau a i ‘ole me ka ho‘ohana ‘ana i 3-4 kūmole ‘oko‘a (he mo‘olelo, he ‘ōlelo no‘eau, he mele, a pēlā aku). Ho‘ohana i ka ‘ike i ‘ike e pane ai i kāna nīnau noi‘i a hō‘ike aku i kekahi anaina.
	Nā Loina Mo‘olelo (3.2)	7.K.4 (Ka Ha‘awina ‘Ike Ku‘una)	E ho‘ohālikelike i ka pilina o kekahi loina ku‘una i nā hāme‘e o nā mo‘olelo ‘oko‘a a hō‘ike i ka waiwai o ia mau loina ku‘una i ia mau hāme‘e.	I loko o ia mau loina, he mau ha‘awina e a‘o ai. No laila, e wehewehe ‘ia kekahi mau ha‘awina e a‘o ai ma loko o ka mo‘olelo. (E la‘a: kekahi ‘ike no ke ‘ano o ka nohona, a i ‘ole kekahi ‘ike i pili ka ‘āina, ka lani, ke kai a i ‘ole nā hana a ka po‘e kūpuna. E wehewehe piha ‘ia me nā kāko‘o he 2 a ‘oi.)
Nā Loina Kākau (3.3)	7.K.5 (Ke Kaona)	Wehewehe ‘ia ke kaona no ka hō‘ike ‘ana i kekahi mana‘o pālua o ka ‘ōlelo ho‘okahi ma nā pō‘aiapili like ‘ole.	Pili kēia ana i ka wehewehe ‘ana i ke kaona o nā mana‘o pālua like ‘ole, e la‘a me nā ‘ōlelo no‘eau, nā nane, nā hua ‘ōlelo, nā mele, a pēlā aku. E kākau me ka wehewehe ‘ana i 2 a ‘oi mana‘o ‘oko‘a o kekahi hua‘ōlelo/ māmalā‘ōlelo a me ka pō‘aiapili kūpono e ho‘ohana ‘ia ai ia kaona. ‘A‘ole wale nō ka “Pua” he mahele o ka mea kanu. He mau mana‘o	

				<p>nō kona e la‘a ‘o ke kanaka, kekahi wahine a pēlā aku nō. Na ka haumāna e kuhikuhi i ia mau mana‘o o ka hua ‘ōlelo/ māmalā‘ōlelo ho‘okahi i mana‘o ‘ia he kūpono no kēia pae makahiki.</p> <p>Ma loko o nā nane, he ki‘i i kūkulu ‘ia me ke kuhikuhi pololei ‘ole ‘ia o kona mana‘o nui. Na ka haumana e koho i ka mana‘o nui ma o ka ‘ōlelo ho‘ohali o loko o ka nane.</p>
		<p>7.K.6 (Ke Kiko a me ka Pela)</p>	<p>Pololei ka pela ‘ana a me ka ho‘ohana ‘ia o nā kiko.</p>	<p>Ho‘omaka nā māmalā‘ōlelo ma ka Hua Nui/ Ma‘aka a pau i ke Kiko Pau/ Kiko Nīnau a i ‘ole ke Kiko Pū‘iwa. Pela ‘ia me nā kahakō a me nā ‘okina e ‘ike pono ai i ka mana‘o o ka hua‘ōlelo e pela ‘ia. ‘Oko‘a ‘o ĀU a ‘oko‘a ‘o A‘U. Ma ka pela pololei wale ‘ana nō e ‘ike ai i ka mana‘o o ka haumana.</p>
		<p>7.K.7 (Ka Ho‘onohonoho Kākau)</p>	<p>‘Ohi‘ohi a ho‘onohonoho ‘ia ka ‘ikepili e pono ai ke kākau ‘oloke‘a i mea e kūkulu pono ‘ia ai kona mana‘o.</p>	<p>Kākau ka haumāna i nā ‘ano noka like ‘ole (nā ki‘ikuhi no‘ono‘o, noka Cornell, ke ‘oloke‘a, ka papa kūmole, a pēlā aku) e palapala ‘ia ai nā mana‘o nui āna i ‘ohi‘ohi ai ma ka noi‘i a me ka mea nona ka ‘ike, ma ka haku mo‘olelo ‘ana, ma ke kākau pepa wehewehe, a pēlā aku. Kūkulu ka haumāna i ‘oloke‘a i hiki iā ia ke ho‘omōhala i ia ‘oloke‘a a i pepa kākau.</p> <p>Pili ho‘i kēia i ka ho‘ohana ‘ana o ka haumāna i kekahi ka‘ina kākau e pono ai ke kūkulu pono i ka pepa (ho‘olālā, kāmua, paka, kākau hou e like me ka nui e pono ai)</p>

		7.K.8 (Ka Pilina'ōlelo)	Pa'a nā analula like 'ole i pololei ma ka pō'aiapili kūpono e mōakāka ai ka mana'o nui.	E pa'a loa nā lōina kākau o kēia pae. E kākau ma ka mālama'ōlelo piha, me ka ho'ohana 'ana i nā kāhulu e wehewehe ai i ke 'ano o kekahi mea a me ka hō'ike 'ana i ka pau a me ka 'ole o kekahi hana. Pili kēia i kā ka haumana 'ike 'ana i mau analula 'oko'a no ka mana'o like.
		7.K.9 (Nā 'Ano Kākau)	'Ike 'ia ka 'oko'a o ke 'ano kākau ma nā pō'aiapili like 'ole.	E mōakāka nā 'ano kākau like 'ole no nā mea heluhelu like 'ole e la'a me ka puke mo'omana'o, ka pepa pōkole, ka leka i ke hoa, ka pepa wehewehe, ka mo'olelo hakupuni/hakule'i, a pēlā aku. Pili kēia i ke kākau 'ana o ke keiki a me ka hiki i ke keiki ke kuhi i nā 'ano kākau i heluhelu 'ia a me ke kumu o ka ho'ohana 'ia 'ana o nā 'ano kākau like 'ole (a ka mea kākau).
	Nā 'Ano Heluhelu (4.1)	7.H.1 (Ka Heluhelu Mo'olelo)	Kūkulu ka haumāna i kona mana'o a. ma o nā la'ana mai ka mea āna i heluhelu ai. (3 a 'oi la'ana) e. ma o ke kālailai 'ana i ka mana'o o ka mea kākau.	Pili kēia i ka 'ohi'ohi 'ana i 'ikepili e pono ai ka noi'i, ke kālailai 'ana i ka ikaika/nāwaliwali o ka mea kākau, a pēlā aku.
		7.H.2 (Ka Heluhelu Mo'olelo)	Kālailai 'ia ke ka'ina hana o ka mo'olelo a me ka pilina o nā hanana i ka holo 'ana o ka mo'olelo.	He la'ana: Ma o ke kālailai 'ana i nā hanana mo'olelo, hō'ike ka haumana i ka pilina o ke ka'ina hana i ka holo o ka mo'olelo, a inā ua loli kekahi hanana mo'olelo, hiki ke kuhi 'ia ka loli o ka holo 'ana o ka mo'olelo (no nā hāme'e, no ka hopena, a pēlā aku)
		7.H.3 (Ka Heluhelu Mo'olelo)	Kālailai a ho'ohālikelike 'ia nā hi'ohi'ona like 'ole o 'elua mo'olelo 'oko'a.	Pili kēia i ka hiki i ka haumana ke 'ike i ka 'oko'a a me ka like o nā hi'ohi'ona mai nā mo'olelo 'oko'a.

Ka Heluhelu				Nā hi'ohi'ona like 'ole: ka 'āina, nā me'e, ka pō'aiapili, nā hanana, a pēlā aku
		7.H.4 (Ka Heluhelu Mo'olelo)	Noi'i 'ia nā mo'olelo 'oko'a e 'ike ai i nā 'ano 'oko'a o nā mo'olelo Hawai'i.	E 'ike 'ia ka 'oko'a o ka mo'olelo pili Akua, nā mo'olelo a'o ha'awina, nā mo'olelo e wehewehe ai i ke kumu o kekahi 'āina, inoa a pēlā aku. Ua ho'ohana 'ia nā mo'olelo ku'una i mau ha'awina e a'o ai a e le'ale'a ai. He ana kēia e 'ohi'ohi ai i ka 'ike e pono ai ke kālai 'ana i ke kumu 'oko'a o nā mo'olelo.
		7.H.5 (Ka 'Apo Mana'o)	Unuhi 'ia ka mana'o nui o kekahi mo'olelo.	Pili kēia i ke kuhi 'ana i ka mana'o o kāna i heluhelu ai me ke kāko'o ho'i ma o ka ho'ohana 'ana i nā la'ana he 3+ mai ka mo'olelo mai.
	Nā Loina Heluhelu (4.2)	7.H.6 (Ka 'Ike Ku'una)	Kālailai 'ia ka 'ikena ku'una a me ke kuana'ike Hawai'i.	He 'ano 'ikena kālailai heluhelu ke wehewehe 'ia nei. Inā 'o Makali'i ka inoa o ka me'e o kekahi mo'olelo, hiki i ka haumana ke 'ike i ka pilina ma waena o ia inoa a me ka huihui hōkū, malama, ka manō, ka Makahiki a i 'ole ka wa'a paha. Pili kēia ana i ka hiki i ka haumana ke unuhi i ka 'ikena ku'una a kālailai i ke kumu i pili ai kēia 'ike i ka holo 'ana o kāna e heluhelu nei.
		7.H.7 (Ka 'Ike Ku'una)	Kālailai 'ia nā loina ku'una o ka mo'olelo me ke kāko'o 'ana i kona mana'o.	Hiki i ka haumana ke wehewehe i nā loina ku'una āna i 'ike ai ma ka heluhelu 'ana i ka mo'olelo. Inā e lei 'ia i lei lā'ī, he pale ia ma muli o ke 'ano o ka lau. Kāko'o 'ia kona mana'o ma nā la'ana he 2 a 'oi.
		7.H.8 (Nā Kahua Heluhelu)	Ua pa'a nā pilina'olelo a me nā hua'olelo e heluhelu ai i nā mo'olelo no ia pae me ka maopopo.	Pili ho'i kēia i ke kumu i ho'ohana 'ia ai ka pilina'olelo/hua 'olelo ma kā ka haumāna i heluhelu ai.

		<p>7.H.9 (Nā Kahua Heluhelu)</p>	<p>Maopopo le‘a ka mana‘o o kekahi hua‘ōlelo hou ma o ka pō‘aiapili mo‘olelo/ māmalā‘ōlelo a ho‘ohana ‘ia ia hua‘ōlelo e ‘oi a‘e ai ka waihona hua‘ōlelo a ka haumāna.</p>	<p>‘O ka pō‘aiapili kekahi ‘ōlelo ho‘ohali e kōkua ai i ko ka haumana ho‘omaopopo ‘ana.</p> <p>(E la‘a: “Ua like kēlā ka‘a me ka ‘āpala. Ua poepoe kona kino a pūkoko kona kala/ waiho‘olu‘u.”)</p> <p>Ma kēia māmalā‘ōlelo, ‘o “Pūkoko” paha kekahi hua‘ōlelo hou akā ma o ka ho‘ohālikelike ‘ia o ke ka‘a a me ka ‘āpala, ua hiki i ka haumana ke kuhi i ka like o ka pūkoko a me ka ‘ula‘ula ‘oiai ‘o ia ke kala o ka ‘āpala.</p> <p>Ke ho‘ohana ‘ia ka hua‘ōlelo hou, he hō‘ike ia i ka ‘a‘apo maoli o ka haumāna i ka mana‘o o ia hua‘ōlelo.</p>
		<p>7.H.10 (Ke Kaona)</p>	<p>Kālailai ‘ia ka mana‘o nui o kekahi ‘Ōlelo No‘eau e hō‘ike ai i ke kuana‘ike Hawai‘i me ke kākō‘o.</p>	<p>Ma ka wehewehe ‘ana i kekahi ‘ōlelo no‘eau i kūpono no kēia pae makahiki, hiki i ka haumana ke hō‘ike i ka pilina o ka mana‘o nui o ia ‘ōlelo no‘eau i ka nohona ma mua a me ka nohona nei. Kākō‘o ‘ia kona mana‘o me nā la‘ana 3 a ‘oi.</p>
		<p>7.H.11 (Ke Kaona)</p>	<p>‘Ike ‘ia ho‘i he nīnau ka nane e pane ai a wehewehe ‘ia me ke kākō‘o.</p>	<p>“Ka wai kau i ka lewa.” ‘A‘ole nō nā nane i nīnau pinepine ‘ia ma ke ‘ano he nīnau ma‘amau. E a‘o ‘ia nā nane e ho‘omaka ai ka haumana e ‘ike i ke kino o ka nane a me ke ‘ano o ka pane ‘ana. Inā ua ‘ike ka haumana he nīnau ka nane a ho‘ā‘o ‘o ia e pane, he kō kēia ana. E wehewehe ‘ia a kākō‘o ‘ia me 3 a ‘oi la‘ana kākō‘o.</p>
		<p>7.H.12 (Ke Kaona)</p>	<p>Maopopo le‘a nā mana‘o pālua o kekahi ‘ōlelo a wehewehe ‘ia ho‘i nā mana‘o ‘oko‘a o ia ‘ōlelo ho‘okahi.</p>	<p>Ma ke mele “Mele ‘Ai Pōhaku” a i ‘ole “Kaulana nā Pua,” he mau mana‘o ko “Pua” a me “Pōhaku”. Inā ua hiki i ka</p>

				<p>haumana ke 'ike i nā mana'o 'oko'a o ka 'ōlelo ho'okahi, he 'ike ia e kō ai ke ana.</p>
		<p>7.H.13 (Nā 'Ano Palapala)</p>	<p>Kālailai 'ia he mau kūmole like 'ole no ka wae 'ana i 'ike i pili i kekahi kumuhana kiko'i.</p>	<p>He la'ana: Noi'i ka haumāna i kekahi kumuhana ma ka ho'ohana 'ana i nā 'ano palapala like 'ole e la'a me:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ka nūpepa • Nā puke • Nā palapala 'āina, a pēlā aku <p>Ma o ke kālailai 'ana, hiki i ka haumāna ke kuhi i nā mea like, nā mea 'oko'a, nā kuana'ike 'oko'a o nā kūmole 'oko'a, a pēlā aku.</p>